

РОЗДІЛ 1
ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ
В ШКОЛІ ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 371.4: 373.1: 378.1: 37.015

Борейко Володимир Іванович, д.е.н., професор, проректор з наукової роботи (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне), Vib28@ukr.net

ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В ДУСІ МИРУ ТА
ГУМАНІЗМУ

Анотація. У статті обґрунтовано важливість виховання молодого покоління в дусі миру та гуманізму, досліджено погляди вітчизняних вчених та педагогів на необхідність підготовки молоді до мирного співіснування у суперечливому оточуючому середовищі, розкрито доцільність поєднання розвитку у дошкільників, школярів та студентів почуттів патріотизму, миролюбивості та гуманізму, визначено, що форми і засоби впливу на формування у дітей та молоді почуттів миру та гуманізму відрізняються в залежності від вікових груп, до яких вони належать.

Ключові слова: мирне співіснування, гуманізм, патріотизм, навчальні заклади, форми, методи та засоби виховання.

Boreiko Volodymyr Ivanovich, Doctor of Science in Economics, Professor, Vice-rector for Scientific Work (Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, Rivne), Vib28@ukr.net

THE EDUCATION OF THE YOUNG GENERATION IN THE SPIRIT
OF PEACE AND HUMANISM

Abstract.

Introduction. Armed confrontations that threaten human civilization today have set before world leaders, politicians, educators, and other conscious citizens the task of substantiating the need to resolve all disputes peacefully, with respect for the views of others and respect for the principle of human values and humanism.

Purpose. The purpose of our article is to substantiate the need to educate the younger generation in a spirit of peace and humanism.

Methods. The paper examines the views of national scholars and educators on the need to educate the young generation in the spirit of peace and humanism, reveals the importance of combining the development of patriotic feelings, peace and humanism among preschoolers, pupils and students.

Results. *The enormous casualties suffered by human civilization in military conflicts provoked by the thoughtless actions of irresponsible politicians challenge progressive scientists and educators the task of educating the younger generation in the spirit of peace and humanism. Since the second half of the XXth and early XXIst centuries, peaceful ideas have been spread by many world-renowned scholars from around the world, these ideas have been put into practice of the educational and educational activities of schools and universities.*

The great importance to this issue give the scientific and pedagogical staff of the Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities, which, for more than two decades, annually carry out, initiated on the own initiative of Stepan Yakymovych Demianchuk, International students reading «I vote for peace».

Originality. *The article substantiates that the concepts of upbringing of national-patriotic feelings in the youth, as well as peaceful coexistence and humanism, should not contradict, but, on the contrary, complement each other. It is determined that the forms and means of influencing on formation in children and young people the feelings of peace and humanism differ depending on the age groups to which they belong. It has been suggested in the process of classroom and educational work, along with the ideas of peaceful coexistence and humanism, to develop in young people the love of their home country, patriotism and the ability to defend their Homeland.*

Conclusion. *Implementation of the proposed measures will allow our country to increase the level of education of the young generation in the spirit of peace and humanism.*

Key words: *Keywords: peaceful coexistence, humanism, patriotism, educational institutions, forms, methods and means of education.*

В продовж багатьох тисячоліть між окремими країнами точилися жорстокі війни за розширення їхніх кордонів та для завоювання багатств сусідів. Це спричиняло загибель великої кількості ні в чому не винних військових та мирних громадян. Особливо страшні війни, які забрали десятки мільйонів людських життів, припали на ХХ століття. Тому, провідні вчені світу прийшли до думки, що якщо людство допустить виникнення Третьої світової війни, це призведе до його загибелі. Як обґрунтували С. Дем'янчук та А. Дем'янчук: «Сучасна епоха особливо загострила проблему війни і миру, зробивши її однією із самих ключових для людства. Загроза ракетно-ядерної війни, глибоке розуміння такого факту, що її допустити не можна, викликала великий рух за мир» [1, с. 3].

Катастрофа, яка загрожує нині людській цивілізації, поставила перед світовими лідерами, політиками, педагогами та іншими свідомими громадянами завдання обґрунтувати необхідність вирішення всіх спорів мирним шляхом з повагою до думки інших та дотриманням принципу загальнолюдських

цінностей і гуманізму. Слід зазначити, що на цьому нелегкому шляху їм вдалося досягну значних успіхів. Так, колись постійно ворогуючі країни Західної та Центральної Європи, об'єднались у Європейський Союз та спільно працюють для економічного розвитку та підвищення добробуту своїх громадян. Згодом до них долучилися окремі країни Східної та Південної Європи, які бажають жити у мирі та злагоді зі своїми сусідами.

Однак, у світі ще існують регіони в яких не стихають військові конфлікти. На жаль до таких регіонів належить територія колишнього Радянського Союзу на якій Російська Федерація, намагаючись зберегти свій імперський вплив, окупувала або контролює частину територій та постійно загрожує своїм сусідам (Азербайджану, Грузії, Молдові, Україні). Ця ж країна вмішується в усі інші конфліктні ситуації, які існують в Світі (між двома Кореями, в Сирії, Венесуелі, в колишніх республіках Югославії).

Все це вимагає від вітчизняних закладів середньої та вищої освіти виховувати молоде покоління в національно-патріотичному дусі та любові до своєї Батьківщини, формувати в нього жертвовність та готовність до захисту рідної країни. Проте, водночас молоді люди повинні опановувати та приймати як пріоритетні ідеї мирного співіснування народів, взаємоповаги та гуманізму.

Питанням виховання молодого покоління на ідеях миру та гуманізму присвятили свої праці кращі світові та вітчизняні вчені. Серед українських педагогів, які присвятили цій проблемі свої дослідження слід виділити публікації А. Дем'янчука, С. Дем'янчука, М. Грушевського, В. Винниченка, М. Свтуха, В. Каразіна, В. Кременя, В. Лугового, А. Макаренка, С. Русової, О. Савченка, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Ушинського та ін.

Цими і багатьма іншими відомими вченими обґрунтовано важливість поширення ідеї мирного співіснування народів, особливості виховання в дусі миру та гуманізму дітей та молодих людей різних вікових груп, різноманітні методи, форми, засоби та підходи до проведення уроків, виховної та позашкільної роботи з питань миру. Однак, нині на нашій Планеті все ще точаться братовбивчі війни, які кожного дня забирають десятки, сотні, а то й тисячі людських життів. Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Метою нашої статті є обґрунтування необхідності виховання молодого покоління в дусі миру та гуманізму.

Відповідно до визначеної мети в статті реалізуються такі завдання:

- дослідження поглядів вітчизняних вчених та педагогів на необхідність виховання молодого покоління в дусі миру та гуманізму;
- розкриття важливості поєднання розвитку у дошкільників, школярів та студентів почуттів патріотизму, миролюбивості та гуманізму.

Ті величезні жертви, які понесла людська цивілізація у військових конфліктах, спровокованих бездумними діями безвідповідальних політиків,

все гостріше сталять перед прогресивними вченими та педагогами завдання виховання молодого покоління в дусі миру і гуманізму.

Великого значення питання поширення ідей мирного співіснування та гуманізму набуло в епоху Відродження та Просвітництва. Але перші товариства, які пропагували ідею миру виникли після наполеонівських війн: у 1815 р. – у Нью-Йорку, 1816 р. – Лондоні, 1820 р. – Парижі. У 1848 році в Брюсселі відбувся Перший міжнародний конгрес миру, а в 1867 р. в Женеві була створена міжнародна організація для захисту миру «Ліга миру і свободи». Дев'ятнадцяте століття та Перша світова війна дали поштовх до проникнення ідей миру у теорію та практику освіти і виховання. Так, у 1906 р. в США була створена «Американська ліга боротьби за мир», у 1925 році в Женеві було створене Міжнародне бюро освіти, головною метою якого була пропаганда пацифізму [1, с. 1–2].

З другої половини ХХ (після закінчення Другої світової війни) та на початку ХХІ століття мирні ідеї поширюються багатьма всесвітньовідомими вченими з різних країн світу, впроваджуються в практику навчальної та виховної діяльності шкіл і університетів. «Так, наприклад, – важливий внесок у розвиток справи миру та розробку методики виховання студентської молоді в дусі миру внесли і продовжують вносити вчені-педагоги Корнельського університету штату Нью-Йорк у США. Програма навчання на засадах миру була створена на базі Корнельського університету у 1970 році. Програма навчання в дусі миру – між предметна програма, присвячена дослідженню та викладанню з проблем війни і миру, контролю збройних сил та роззброєння, і, взагалі, випадкам масового насилля» [2, с. 93].

Цей досвід запозичують провідні заклади середньої та вищої освіти України, які навчають своїх вихованців жити у мирі та злагоді. Для цього, на думку Л. Ф. Галузи: «... одним з важливих аспектів виховання підростаючого покоління повинно стати вивчення культур різних народів, їхньої історії та цінностей, миролюбного ставлення до представників всіх націй та народностей» [2, с. 93].

Важоме значення цьому питанню надає науково-педагогічний колектив Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, в якому щорічно впродовж більш ніж двох десятиріч проводяться, започатковані Степаном Якимовичем Дем'янчуком, Міжнародні громадські учнівські читання «Я голосую за мир». Особливої популярності вони набули в останні роки, коли батьки і брати учнів, які виступають на цих читаннях, захищають територіальну цілісність нашої країни від російської агресії.

Відомий вчений-патріот академік С. Я. Дем'янчук, відзначаючи, «що проблема виховання учнів середньої школи на ідеях миру досліджується недостатньо», вважав, що: «... дослідники-педагоги повинні зосередити свої дослідження на питаннях, які пов'язані з визначенням змісту, форм і методів виховання учнівської молоді на ідеях миру» [3, с. 4]. При цьому,

як зазначає відомий психолог Н. О. Михальчук: «Проблема виховання молоді в дусі миру залишається центральною як для психологічної науки, так і соціальної практики» [4, с. 4].

Однак, орієнтація вітчизняних навчальних закладів на виховання молодого покоління в дусі миру і гуманізму не означає, що вони повинні готувати пацифістів. Молоді люди повинні усвідомлювати національну ідентичність, свою належність до свободолюбивого народу та необхідність захищати територіальну недоторканість Батьківщини. Проте, брати в руки зброю українці повинні брати тільки у випадку, коли нашої країні загрожує зовнішній агресор. Це повинно стати основою та орієнтиром для національно-патріотичного виховання молоді у закладах середньої та вищої освіти.

Тому, наприклад, Р. Соїчук наголошує, що: «Усвідомлення національних цінностей сприяє формуванню національних особливостей, що в майбутньому переростає в національну самовизначеність, національну належність до певного національного середовища, де наявна система національних традицій, звичаїв, норм та оцінок виступає провідним елементом мотивації її поведінки, впливає на міжособистісні відносини, вподобання, погляди на життєвий устрій» [5, с. 56]. Отже, миролюбивість та ідеї гуманізму повинні бути в традиціях та менталітеті українського народу, пропагуватися та виховуватися у дітей і підростаючого покоління з молодих років.

Відповідно концепції виховання в молоді національно-патріотичних почуттів, а також мирного співіснування і гуманізму, які слід впроваджувати у навчально-виховний процес закладів освіти, не повинні суперечити, а, навпаки, доповнювати одна одну.

При цьому, як зазначає С. Петрова: «Розвинути в дитини інтерес до духовної сторони життя можна лише в умовах особистісно орієнтованого, гуманістичного виховання» [6, с. 114]. Відповідно, на думку Л. Іскри: «... саме школі належить важливе місце у формуванні миролюбної, гуманістичної, соціально активної позиції молоді, бо саме в дитячі роки формується особистість, її моральні цінності, ставлення до світу, вироблюються навички спілкування та вміння жити в суспільстві і навколишньому світі» [7, с. 94].

До того ж, як наголошує Ю. Плиска: «Використання ідей гуманізму в навчально-виховному процесі уже має певні традиції, практику і на сучасному етапі передбачає виховання особистості з позиції пріоритетності духовних, загальнолюдських і національних цінностей, визнання людини як суб'єкта, господаря власної долі, відповідального за власні дії, вчинки перед совістю і перед сподіваннями спільноти, до якої він належить і в якій лише можливе його саморозкриття, самореалізація і самоствердження» [8, с. 8].

На думку Л. Іскри, широке розуміння миру включає:

– не сприйняття і недопущення насильства, використання сили в усіх її формах у відносинах між державами, між тими чи іншими групами, між окремими людьми;

- розв’язання конфліктів, розбіжностей, суперечок шляхом діалогу та демократичними методами;
- рішучу боротьбу проти расизму, ксенофобії, всіляких проявів шовінізму та фундаменталізму;
- повага до прав людини;
- встановлення і зміцнення демократичних принципів усередині країн та в міжнародних відносинах;
- право на розвиток в умовах справедливості;
- повага до прав меншин;
- охорону розмаїтості природної, культурної, наукової, генетичної і етичної спадщини;
- визначення права на мир.

Виходячи із зазначеного, навчальний процес, виховна, позакласна та поза-аудиторна робота у закладах середньої та вищої освіти України повинна будуватися спираючись на задекларованих цінностях.

Як писав В. Сухомлинський: «Дитяче серце чутливе до заклику творити красу і радість для людей, важливо тільки, щоб за закликами ішла праця. Якщо дитина відчуває, що поруч з нею – люди, що своїми діями вона приносить їм радість, вона з молодих років вчиться порівнювати власні бажання з інтересами людей» [9, с. 80].

Проте при цьому, слід розуміти, що форми і засоби впливу на формування у дітей та молоді патріотизму, миролюбивості та гуманізму відрізняються в залежності від вікових груп, до яких вони належать. Так, діти дошкільного віку сприймають навколишнє середовище та його цінності через ігри. Тому вихователі, саме через цей засіб комунікації, повинні формувати у них уявлення про добро і зло, про мир і війну, про необхідність захищати батьків та рідну землю, про ворогів, які посягають на її незалежність.

Натомість учні загальноосвітніх середніх шкіл, особливо старших класів, вже дуже добре орієнтуються у мінливому та суперечливому зовнішньому світі, тому педагоги повинні сформувати у них уявлення про причини виникнення конфліктів між держави та форми їх вирішення, про миролюбиві та імперські наміри окремих країн, про втрачені людські життя та економічні збитки, які несе кожне збройне протистояння. При цьому виховання школярів в дусі миру та гуманізму повинно поєднуватися з прищепленням їм любові до рідної Батьківщини та патріотизму. Основою для такого виховання повинно стати вивчення історії боротьби українського народу та його кращих лицарів за незалежність країни; дипломатичних зусиль Б. Хмельницького та інших гетьманів, керівників Української народної республіки, Гетьманату і Директорії, а також сучасної Української держави направлених на мирне вирішення міждержавних конфліктів, причин нинішньої агресії Російської Федерації проти України та зусиль, які здійснює вище керівництво нашої держави на міжнародному рівні для відновлення територіальної цінності.

Водночас студенти закладів вищої освіти повинні не тільки самі «пропустити» через своє серце ідеї миру та гуманізму, приймати участь у відповідних заходах, публікувати наукові дослідження, а й навчитися доносити після закінчення університетів та інститутів ці високі ідеї до своїх вихованців, колег та партнерів. Адже, нинішнім випускникам закладів педагогічної вищої освіти прийдеться виховувати на ідеях мирного співіснування, поваги до прав і свобод інших народів своїх вихованців у дошкільних початкових закладах та загальноосвітніх середніх школах.

В цьому процесі для них повинні бути прикладом ідеї провідних вітчизняних та зарубіжних педагогів, досвід країн, які впродовж багатьох століть будують свою політику на не втручання у справи сусідніх держав, боротьба наших предків за побудову незалежної української держави, захист на сучасному етапі територіальної цілісності нашої Батьківщини від російської агресії на сході України. Для цього різні уроки (з історії, географії, мови та літератури і навіть математики) повинні містити реальні приклади із нинішніх подій в Україні та світі, новини про виступи світових лідерів з мирними ініціативами, боротьбу Організації об'єднаних націй та інших міжнародних організацій за врегулювання суперечок між країнами.

Узагальнюючи результат проведеного дослідження можна зробити висновок, що виховання молодого покоління в дусі миру та гуманізму є ключовим завданням вітчизняних навчальних закладів. Однак для того, що зусилля педагогічних та науково-педагогічних працівників мали найбільший ефект форми, методи та засоби впливу необхідно вибрати в залежності від того до якої вікової групи належать дошкільники, школярів та студенти.

При цьому, в процесі класної, аудиторної, виховної, позашкільної та позааудиторної діяльності у молодих людей, поряд з ідеями мирного співіснування та гуманізму, потрібно розвивати любов до рідної країни, патріотизм та здатність захищати Батьківщину. Таке поєднання не суперечить одне одному, а сприяє вихованню високоморальної та високодуховної особистості, здатної впродовж всього життя відстоювати та виборювати високі ідеї миру, з повагою відноситися до прав та свобод інших людей, а за необхідності із зброєю в руках відстоювати незалежність країни.

Список використаних літературних джерел

1. Дем'янчук С. Я., Дем'янчук А. С. Педагогіка миру: історичний аспект. *Християнське виховання молоді на ідеях миру та милосердя*. Рівненський економіко-гуманітарний інститут. Рівне: Тетіс, 1996. С. 1–4.

2. Галуза Л. Ф. Основні напрямки миротворчого виховання студентів у процесі вивчення іноземної мови. *Наукові записки*. Т. 1. Ч. II. Острог: Видавничий комплекс Острозької академії, 1998. С. 93–101.

3. Дем'янчук С. Я. Досліджуємо проблеми виховання учнівської молоді національної школи України в дусі миру. *Миротворча діяльність школи і ВУЗу*. Рівненський економіко-гуманітарний інститут. Рівне: Тетіс, 1997. Ч. 1. С. 3–5.

4. Михальчук Н. О. Гуманістичні засади виховання молоді в душі миру. *Миротворча діяльність школи і ВУЗу*. Рівненський економіко-гуманітарний інститут. Рівне: Тетіс, 1997. Ч. 2. С. 60–63.
5. Сойчук Р. Переосмислення дефініцій у контексті проблеми виховання національного самоствердження в учнівській молоді. *Нова педагогічна думка*. 2016. № 4 (88). С. 50–54.
6. Петрова С. Духовно-моральне виховання як фактор становлення особистості дитини-сироти в умовах дитячого будинку «Перлина». *Нова педагогічна думка*. 2016. № 2 (86). С. 113–117.
7. Іскра Л. Концептуальні засади виховання підростаючого покоління в душі миру. *Нова педагогічна думка*. 2006. № 3. С. 93–97.
8. Плиська Ю. Концептуальні засади гуманізму в контексті культури вчителя. *Нова педагогічна думка*. 2008. № 2. С. 8–10.
9. Сухомлинский. В. А. Сердце отдаю детям. Киев: Радянська школа, 1985. 558 с. С. 17–237.

References

1. Demianchuk S. Ya., Demianchuk A. S. (1996). Pedagogika myru: istorichniy aspekt. *Khrystyianske vykhovannia molodi na ideiah myru ta myloserdia (Christian education of young people on the ideas of peace and charity)*. Rivnenskyi ekonomiko-humanitarnyi instytut. Rivne: Tetis, 1–4 (In Ukrainian).
2. Haluzia L. F. (1998). Osnovni napriamky myrotvorchoho vykhovannia studentiv u protsesi vyvchennia inozemnoi movy. *Naukovi zapysky (Scientific notes)*. T. 1. Ch. II. Ostroh: Vydavnychiy kompleks Ostrozkoï akademii, 93–101 (In Ukrainian).
3. Demianchuk S. Ya. (1997). Doslidzhuemo problemy vykhovannia uchnivskoi molodi natsionalnoi shkoly Ukrainy v dushi myru. *Myrotvorcha diialnist shkoly i VUZu (Peacekeeping activities of schools and universities)*. Rivnenskyi ekonomiko-humanitarnyi instytut. Rivne: Tetis, Ch. 1, 3–5 (In Ukrainian).
4. Mykhalchuk N. O. (1997). Humanistychni zasady vykhovannia molodi v dushi myru. *Myrotvorcha diialnist shkoly i VUZu (Peacekeeping activities of schools and universities)*. Rivnenskyi ekonomiko-humanitarnyi instytut. Rivne: Tetis, Ch. 2, 60–63 (In Ukrainian).
5. Soichuk R. (2016). Pereosmyslennia definitsii u konteksti problemy vykhovannia natsionalnogo samostverdzhennia v uchnivskoi molodi. *Nova pedahohichna dumka (New pedagogical thought)*, 4 (88), 50–54 (In Ukrainian).
6. Petrova S. (2016). Dukhovno-moralne vykhovannia yak faktor stanovlennia osobystosti dytyny-syroti v umovakh dytiachoho budynku «Perlyn». *Nova pedahohichna dumka (New pedagogical thought)*, 2 (86), 113–117 (In Ukrainian).
7. Iskra L. (2006). Kontseptualni zasady vykhovannia pidrostaiuchoho pokolinnia v dushi myru. *Nova pedahohichna dumka (New pedagogical thought)*, 3, 93–97 (In Ukrainian).
8. Plyska Yu. (2008). Kontseptualni zasady humanizmu v konteksti kultury vchytelia. *Nova pedahohichna dumka (New pedagogical thought)*, 2, 8–10 (In Ukrainian).
9. Suhomlinskiy V. A. (1985). Serdtse otdayu detyam. Kiev: Radyanska shkola, 17–237 (In Russian).

Рецензент: д.пед.н., професор Дем'янчук А. С.